

Kapteeni Cronstedt kasvojentekijän luona¹

Uti inre boden är på somliga ställen trappa up til en läktare, som [...] brukas till matsal, verkstad eller något dylikt. Uti et sådant rum arbetade den bekante så kallade Ansigtemakaren, som gör af lera människo = bilder, mästendels uti smått. Europeerne plåga esomoftast låta denna mannen taga af sig i deras wanliga klädebonad; hwilket ibland träffas rätt wäl.

Pehr Osbeck Kantonissa 1751²

Oman Itä-Intian kauppakomppanian perustaminen vuonna 1731 avasi Ruotsille väylän siihen aareraajaan, josta Euroopan merkittävät merivallat olivat saaneet nauttia jo hyvän aikaa, uranuurtajat Englanti ja Alankomaat jo runsaan vuosisadan. Ylellisyytenä pidettyjen ja yleiskulutukseen tarkoitettujen kauppatavaroiden, erityisesti silkin ja posliinin, ohella on Itä-Intiasta peräisin myös omalla tavallaan henkilökohtaisempaa esineistöä. Kantonilaisten *kasvojentekijöiden*, savisten muotokuvapatsaiden valmistajien työt ovat paitsi yksilöllisimpiä Itä-Intiasta tuotuja esineitä, myös niistä harvinaisimpia: kirjallisuudessa julkaistuja pienoispatsaita on noin kaksikymmentä.³

Kasvojentekijöiden toiminta sinänsä ei ilmeisesti ollut harvinaista, kuten alussa lainattu Pehr Osbeckin sitaatti osoittaa: »den bekante ... Ansigtemakaren»; »Europeerne plåga esomoftast ... taga af sig ... ». Pehr Osbeck purjehti Kantoniin vuonna 1750 Ruotsin Itä-Intian kauppakomppanian aluksen *Prins Carl* laivapappina. Hänen matkakuvauksensa julkaistiin Tukholmassa viisi vuotta matkalta paluun jälkeen. Itse ei Osbeck istunut kasvojentekijän mallina; kenties hän pappismiehenä vierasti ajatusta. Hänen maanmiehensä, »useita merimatkoja Itä-Intiaan» tehnyt⁴ Ruotsin armeijan kapteeni Carl Jacob Cronstedt sen sijaan toi mukanaan matkamuistona itseään esittävän savisen muotokuvapatsaan (kuva 1). Tämä ohessa esitelty patsas on aiemmin julkaisematon⁵ ja lienee ainoa Suomessa oleva kantonilainen muotokuvapatsas.

Carl Jacob Cronstedt (1714–1769) astui Ruotsin valtakunnan armeijan palvelukseen 23-vuotiaana ja yleni kahdenkymmenen palvelusvuoden jälkeen kapteeniksi. Vuonna 1760 hän solmi avioliiton Eva Christina Ziegelhoffin kanssa; avioliitto oli lapseton ja vaimo kuoli samana vuonna kuin miehensä.⁶ Patsas on ilmeisesti periytynyt Carl Jacob Cronstedtin kuoltua tämän veljelle Johan Gabriel Cronstedtille (1720–1774), joka oli kahdesta hänen jälkeensä eläneestä veljeksestä vanhempi ja suvun suomalaisen haaran kantaisä. Tämän pojan, vara-amiraali C.O. Cronstedtin kautta on kiinalainen patsas periytynyt Suomessa ja vuonna 1992 ostettu Antellin kokoelmiin Kansallismuseoon.⁷

Varhaisin vastaavan kaltainen, eurooppalaista esittävä pienoispatsas on vuodelta 1716; mallina oli Madrasin brittikuvernööri Joseph Collet.⁸ Merkittävimmän ja laajimman yhtenäisen ryhmän muodostavat kuitenkin viisi Kantonissa vuonna 1731 tehtyä, tanskalaisen *Cronprintz Christian* -aluksen miehistön jäsentä esittävää muotokuvapatsasta.⁹ Kantonilaisista patsaista puhuttaessa on perusteltua käyttää sanaa »muo-

Kuva 1. Carl Jacob Cronstedt. Maalattua, polttamatonta savea. Valmistettu Kantonissa 1750-luvun alussa. Kork. jalustan kanssa 42 cm. Kansallismuseo, Antellin kokoelmat (inv. KM 92001:112). Valok. P.-O. Welin/museovirasto.

tokuva», sillä patsaiden kasvat on ilmeisestikin muovailtu luonnosta, mallin mukaan. Cronstedtin patsaan pää on irrallinen, lyhyen vartalon sisään uppoavan puutapin päähän muovailtu; vartalon valmistamiseen ei ole tarvittu mallin läsnäoloa, ainoastaan länsimaisen vaatetuksen tuntemusta. Myöhäisimmät muotokuvapatsaat näyttäisivät olevan 1770-luvun alkupuoliskolta, jolloin kantonilainen kasvojentekijä Chitqua vieraili useiden vuosien ajan Lontoossa.¹⁰

Tietoja Carl Jacob Cronstedtin merimatkoista Itä-Intiaan ei ole löytenyt, aatelissukutaulujen mainintaa lukuunottamatta.¹¹ Patsaan tarkka ajoittaminen ei siis ole mahdollista. Tyypiltään, asennoiltaan ja puvun malliltaan patsas on kuitenkin huomattavan samankaltainen Nationalmuseetissa Kööpenhaminassa olevan patsaan kanssa, joka esittää vuosina 1751–1753 matkalla olleen *Kongen af Danmark* -aluksen kapteenina toiminutta Jacob Beckmania (kuva 2). Tämä patsas on ajoitettu vuoteen 1752, jolloin Beckman aluksineen oli Kantonissa.¹² Vaatetus on molemmilla malliltaan hyvin samankaltainen, vaikkakin väreiltään puvut poikkeavat toisistaan: Beckmanin takki ja housut ovat punaiset, liivit ja sukat mustat, kun taas Cronstedtilla on Ruotsin Itä-Intian kauppakomppanian univormu¹³: harmaansininen takki, punaiset liivit ja housut. Beckmanin vasemmalla sivulla on miekka; Cronstedtin miekan kärki ja kahva ovat

Kuva 2. Jacob Beckman. Maalattu savipatsas. Valmistettu Kantonissa vuonna 1752. Kork. 40 cm. Nationalmuseet, Kööpenhamina. Valok. Clemmensen-Mackeprang 1980, fig. 114.

katkenneet, mutta takin liepeen asento osoittaa, että myös sen alla on ollut miekka. Cronstedtin peruukki, joka on ollut irrallinen ja mahdollisesti oikeista hiuksista tehty,¹⁴ on kadonnut. Koska Beckmanin muotokuva on ainoa, joka tuntemistani patsaista tyypilitään millään tavoin vastaa Cronstedtin patsasta, voidaan tämäkin mielestäni melko varmasti ajoittaa 1750-luvun alkuvuosiin. Beckman sai *Cronprinz Christianin* komentoonsa aluksen alkuperäisen kapteenin kuoltua kesken matkan; uuden aseman tuoma arvokkuus kuvastuu realistisesti myös kantonilaisesta patsaasta. Realistisuus on silmiinpistävää myös Carl Jacob Cronstedtia esittävässä patsaassa – Osbeckia lainaten mallin kuvaus vähintäänkin *träffas rätt väl*.

Lähdeviitteet

¹ Kiitän FM Christina Bäcksbackaa, joka on tutkinut vara-amiraali C.O. Cronstedtille kuulunutta esineistöä, siitä että hän ystävällisesti salli patsaan julkaistavaksi ennen omaa tutkimustaan; patsas on kuulunut vara-amiraali Cronstedtille ja sivuaa näin ollen hänen tutkimuksiaan. Lukuisat muut henkilöt ovat antaneet apuaan etsimällä Carl Jacob Cronstedtin perunkirjaa ja muuta häneen liittyvää asiakirja-aineistoa eri arkis-

toista: kreivitär Marie-Claire Cronstedt, Fullerö Säteri, Ruotsi; Bengt Danielson, Landsarkivet i Lund; Lars Ericson, Krigsarkivet, Tukholma; Eivor Göterfelt, Riksarkivet, Tukholma; Henry Hallberg, Göta Hovrätt, Jönköping; Anders Larsson, Göteborgs Universitetsbibliotek; Bengt Rur, Riksarkivet, Tukholma. Valitettavasti etsinnät eivät ole tuottaneet toivottua tulosta.

² Pehr Osbeck, *Dagbok öfver en Ostindisk Resa åren 1750. 1751. 1752 Med Anmärkningur uti Naturkunnigheter, främmande Folkslags Språk, Sede, Hushållning m.m. Stockholm 1757, 143.* – Teos ilmestyi saksaksi käännettynä vuonna 1765.

³ Kirjallisuudesta olen löytänyt maininnat kuudestatoista patsaasta seuraavissa museoissa ja kokoelmissa: Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg (6), Nationalmuseet, Kööpenhamina (1), Royal College of Physicians, Lontoo (1), National Portrait Gallery, Lontoo (1), Viktoria & Albert Museum, Lontoo (1), Rijksmuseum, Amsterdam (1), Peabody Museum of Salem, Mass. USA (1), yksityiskokoelma, Tanska (1), yksityiskokoelma, Alankomaat (1), yksityiskokoelma, USA (1), antiikkimarkkinoilla 1990 (1). Kts. Carl L. Crossman, *The Decorative arts of the China trade. Paintings, furnishings and exotic curiosities. Antique Collectors' Club 1991, 307–314*; Henning Henningsen, »Billeder fra Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg: Kinesiske »ansigtemagere» og deres figurer.» Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg, årbog 1959, 131–145. – Patsaiden kokonaismäärä nousee kuitenkin hieman yli kahdenkymmenen. Vrt. Crossman, mt., 314.

⁴ Gustaf Elgenstierna, *Den introducerade sv. adelns ättartavlor II. Stockholm 1926, 106*; Gabriel Anrep, *Sv. adelns ättartavlor I. Stockholm 1858, 496.* – Elgenstiernan maininta pohjautunee Anrepin sanatarkasti samanlaiseen mainintaan; kumpikaan ei kerro lähdeään.

⁵ Patsaasta on lyhyt maininta: Svenska litteratursällskapet i Finland, *Handlingar och uppsatser VII. Helsingfors 1893, 133, no 10, salaneuvos G.A. Cronstedtille Linnan kartanossa kuuluneiden sukumuotokuvien joukossa. Patsaan materiaaliksi mainitaan kipsi, mutta esimerkiksi Osbeckin kertomus ja itse patsaan lohjenneen hihansuun harmaa murtumakohta osoittavat materiaalin kiistatta polttamattomaksi saveksi.*

⁶ Elgenstierna, mt., 106. – Anrep antaa poikkeavat vuosiluvut: Cronstedtin kuolinvuosi 1768, puolison 1763; avioliiton solmimisvuosi 1759. Anrep, mt., 496.

⁷ Samassa yhteydessä ostettiin lukuisia muita vara-amiraali Cronstedtille kuuluneita esineitä, näiden joukossa Cronstedt-suvun vaakunalla koristetun, itäintialaista posliinia olevan tee- ja kahvikaluston osia. Tämän astiaston tilaajaksi on arveltu Johan Gabriel Cronstedtia (kts. Heikki Hyvönen, »Itäintialainen vaakunaposliini Suomessa». *Suomen Museo 1985, 97–98, no 8*; sama, *Kiinalaista posliinia. Helsinki 1986, 236, no 456*). Ilmeisesti samaa kalustoa on kuitenkin myös Fullerön linnassa Ruotsissa (kts. *Slott och Herresäten i Sverige; Närke, Västmanland. Malmö 1969, 278*). Koska astiastossa kuitenkin on aatelisen Cronstedt-suvun vaakuna, eikä kreivillisen ja vapaaherrallisen, kuten Fullerön omistajien tilaamana siinä olisi pitänyt olla, on luultavaa, ettei astiastoa ole tilannut kukaan Fullerön omistaneista Cronstedt-suvun jäsenistä. Jos taas oletetaan, että myös tee- ja kahvikalusto on Carl Jacob Cronstedtin tilaama, ei aatelisvaakunassa ole mitään outoa; tällöin on myös ymmärrettävissä se, että astiastoa on sekä Suomessa, jonne se on periytynyt Carl Jacob Cronstedtin veljelle Johan Gabrielille, kuten patsaskin, sekä Fullerössä, jonka omistaja oli Carl Jacob Cronstedtin serkku. Astiaston vaakunasta on huomattava, että vaakunakentän alaosan tulisi olla hopeinen eikä kultainen. – Astiastolle esitetty suhteellisen väljä ajoitus (kts. Hyvönen, mt.) sopii hyvin yhteen patsaalle tässä esitetyn ajoituksen kanssa.

⁸ Henningsen, mt., 140; Crossman, mt., 307.

⁹ Henningsen, mt., 132, 138, 142.

¹⁰ Crossman, mt., 311, 314.

¹¹ Vrt. viite 4.

¹² Tove Clemmensen & Mogens B. Mackeprang, *Kina og Danmark 1600–1950. Kinafart og Kinamode. Nationalmuseet, København 1980, 186.*

¹³ Sv. litt. sällsk. i Finland *handl. o. upps. VII, 133.*

¹⁴ Vrt. Henningsen, mt., 132.

Summary

Captain Cronstedt Visits a Face-Maker

The article describes a previously unpublished portrait statuette of a Cantonese *face-maker* from the mid-18th century. The statuette represents Carl Jacob Cronstedt (1714–1769), who, according to the genealogical tables of the Swedish nobility, made several voyages to East India. No documentary evidence to confirm this has as yet been found, however. It is therefore with caution that the author suggests a dating to the early 1750s for this statuette, based on its close resemblance in appearance with a similar statuette in the National Museum of Denmark, which can be dated to 1752. The Cronstedt statuette remained in the possession of the Cronstedt family until 1992 when it was acquired by the National Museum of Finland.